

15. Bölüm

ADÖLESANLARDA TÜTÜN BAĞIMLILIĞI

Elif ERBAY ÖZDEDE¹

| 1. TÜTÜN VE TÜTÜN ÜRÜNLERİ

Tütün, 1500’lü yıllardan sonra tüm dünyada, 1600’lü yıllardan sonra da Osmanlı’da ve ülkemizde kullanımı yaygın olan bir bitkidir. Tütün, patlıcangiller (solanaceae) familyasından genellikle bir yıllık, bazı türler itibariyle çok yıllık bir bitkidir. Bitki sistematğinde solanaceae familyasının “nicotiana” cinsi içinde yer alır. Nicotiana cinsine dâhil yaklaşık 65 tür vardır. Bu türlerden sadece “Nicotiana tabacum” ve “Nicotiana rustica”, sigara, puro, pipo vb. tütün mamullerinin yapımında kullanılır. Tütünü diğer bitkilerden ayıran en önemli özelliği, yapraklarında bulunan organik azotlu bir madde olan nikotindir. Nikotin, tütün bitkisinin köklerinden üretilir ve pozisyona göre değişen miktarda bitkinin yapraklarında da birikir: yani, daha yüksek sap konumlarından hasat edilen yapraklar, alt konumlardaki yapraklardan daha fazla nikotin içermektedir. Nikotin, keyif verici ve alışkanlık yapıcı güçlü bir alkoloittir^{1, 2}. Tütün kullanımı kardiyovasküler ve solunum yolu hastalıkları, 20’den fazla farklı kanser türü veya alt türü ve diğer birçok sağlığı zayıflatıcı durum için önemli bir risk faktörüdür. Her yıl 8 milyondan fazla insanın tütün kullanımından hayatını kaybettiği tahmin edilmektedir. Tütün, sigara içmeyenler için de ölümcül olabilmektedir. İkinci el duman maruziyeti de olumsuz sağlık sonuçlarıyla ilişkilendirilmiştir ve küresel olarak yılda 1,2 milyon ölüme neden olmuştur. Tüm dünyada çocukların yaklaşık yarısı tütün dumanıyla kirlenmiş hava solu-

¹ Öğr. Gör. Dr., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, elif.erbay@bilecik.edu.tr

uyduramamıştır. Sağlık profesyonellerinin e-sigara hakkındaki bilgileri hastalar, haberler ve reklamlardan öğrendikleri saptanmıştır⁶¹. Hemşirelerin, özellikle e-sigara hakkında uygun kaynaklardan yeterli bilgi edinmeleri, güncel değişiklikleri takip etmeleri önerilmektedir.

Hemşireler, diğer sağlık profesyonellerinden daha sık hasta ve aileleri ile birliktedir ve özellikle genç yetişkinler ve adölesanlar arasında e-sigaralarla ilgili tarama, yanlış anlamaları tartışma, danışmanlık ve takip için eşsiz bir fırsata sahiptir⁵¹. Ayrıca, okul sağlığı hemşireleri sağlık okur yazarlığı - teşvik eylemleri konusunda merkezi konumlardadır. Yapılan bir çalışmada, bir okul sağlığı hemşiresinden alınan tütünün zararları ile ilgili bilgilerin, ergenlerin farklı durumlarda gözlemlediği ve dinlediği diğer tüm mesajlar nedeniyle unutulduğu görülmüştür. Bu nedenle, tütünle ilgili konuların erken ergenlerle düzenli olarak ve ilgi çekici buldukları farklı sağlık eğitimi yöntemleri kullanılarak tartışılması gerekmektedir. Örneğin, bir okul sağlığı hemşiresi tarafından gerçekleştirilen sağlık okuryazarlığı müdahaleleri, erken ergenleri, sağlık eğitimi dışında alınan çeşitli sağlık mesajlarını işlemek, bilgiyi anlamalarını ve bilgiye dayalı eylemlerde bulunma yeteneklerini desteklemek için hazırlanmalıdır⁶².

KAYNAKLAR

1. Seydioğulları M. Dünyada ve Türkiye’de tütünün tarihçesi, üretimi, ticareti ve temel politikalar. In: Aytemur et al. ZA, Akçay Ş, Elbek O. Tütün ve Tütün Kontrolü. Türk Toraks Derneği Yayını 2010;10:3-20.
2. Siqueira LM. Nicotine and tobacco as substances of abuse in children and adolescents. *Pediatrics* 2017;139(1): e20163436.
3. World Health Organization (WHO), 2020. Tobacco. Updated: 27 May 2020. 06.04.2021 tarihinde <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/tobacco> adresinden alınmıştır.
4. Resmi Gazete, 01.03.2019 tarih ve 30701 sayılı Tütün Mamullerinin Üretim Şekline, Etiketlenmesine ve Denetlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik. 05.06.2021 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/03/20190301-5.htm> adresinden alınmıştır.
5. Wang TW, Gentzke A, Sharapova S, Cullen KA, Ambrose BK, Jamal A. Tobacco product use among middle and high school students—United States, 2011–2017. *MMWR. Morbidity and mortality weekly report* 2018;67:629–633.
6. Yeşiltaş A. Mpower Politikası sonrası ergenlerde tütün ve tütün ürünleri kullanımı: sistematik derleme. *Bağımlılık Dergisi* 2020;1(2):137-48.
7. Bilir N, Özcebe H. Tütün Bağımlılığı ve Kontrolü: Bireysel, Toplumsal ve Sosyal Pazarlama Yaklaşımları. *Eurasian J Pulmonol* 2014;16:63-8.
8. Yavuz HA. Ergenlerde Sigara Bağımlılığı ile Ayrılma Bireyleşme Özellikleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. 2018. Yüksek Lisans Tezi. Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül Yetkin. İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı. İstanbul.
9. Kim Y. Adolescents’ health behaviours and its associations with psychological variables. *Central European Journal of Public Health* 2011;19(4):205-9.
10. Bellis MA, Lowey H, Leckenby N, Hughes K, Harrison D. Adverse childhood experiences:

- retrospective study to determine their impact on adult health behaviours and health outcomes in a UK population. *Journal of Public Health* 2013;36(1):81–91, doi:10.1093/pubmed/fdt038.
11. Karataş H, Kandemir H, Kandemir SB, Akın R. Lise öğrencilerinde riskli madde kullanımının incelenmesi. *Harran Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi (Journal of Harran University Medical Faculty)* 2016;13(1):23-31.
 12. Mete B, Söyler V, Pehlivan E. Adölesanlarda sigara içme ve madde kullanma prevalansı. *Bağışıklık Dergisi* 2020;21(1):64-71.
 13. Emekdar G, Çıtıl R, Önder Y, Bulut YE, Yaşayancan Ö, Kazancı NÖ, ... & Eğri M. Tokat ili ortaokul ve lise öğrencilerinde sigara içme prevalansı ve etkileyen faktörler. *Çağdaş Tıp Dergisi* 2017;7(1):58-66.
 14. Özlü K, Kırbas Ş, Akça F, Gül İ, Uzun M. Adölesanların sigara içme alışkanlık düzeyleri ve bunu etkileyen faktörlerin bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi* 2017;1(1):20-32.
 15. Figueiredo VC, Szklo AS, Costa LC, Kuschner MCC, Silva TLND, Bloch KV, Szklo M. ERICA: smoking prevalence in Brazilian adolescents. *Revista de Saúde Pública* 2016;50(suppl 1):12s.
 16. Urrutia-Pereira M, Oliano VJ, Aranda CS, Mallol J, Solé D. Prevalence and factors associated with smoking among adolescents. *Jornal de Pediatria* 2017;93(3):230-7.
 17. Liozidou A, Dimou N, Lioupa A, Behrakis P. Prevalence and predictors of cigarette smoking among Greek urban adolescents: A cross-sectional study. *Tobacco Prevention & Cessation* 2015;1(October), 4. <https://doi.org/10.18332/tpc/59483>
 18. Al-Zalabani A, Kasim K. Prevalence and predictors of adolescents' cigarette smoking in Madinah, Saudi Arabia: a school-based cross-sectional study. *BMC Public Health* 2015;15:17, DOI 10.1186/s12889-015-1363-8
 19. Meza R, Jimenez-Mendoza E, Levy DT. Trends in tobacco use among adolescents by grade, sex, and race, 1991-2019. *JAMA network open* 2020;3(12):e2027465
 20. Sezer R, Pıçak Y. Tütün mücadelesi için yeni bir tehdit: aromatik nargile. *Cumhuriyet Medical Journal* 2011;33(1):133-43.
 21. Çakmak V. Adölesanların nargilenin sağlığa etkileri ile ilgili algıları. 2014. Yüksek Lisans Tezi. Danışman: Prof. Dr. Nursan Çınar. Sakarya Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Anabilim Dalı. Sakarya.
 22. Zengin H. Ergenlerin Risk Alma Davranışları ile Nargilenin Sağlığa Etkilerine Yönelik Algılarının İncelenmesi. 2015. Yüksek Lisans Tezi. Danışman: Prof. Dr. Nursan Çınar. Sakarya Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü Hemşirelik Anabilim Dalı. Sakarya.
 23. Ağaç AY. Seçilmiş bir grup ergen arasında nargile kullanım durumunun saptanması ve nargile ile ilgili algının değerlendirilmesi. 2020. Uzmanlık Tezi. Danışman: Prof. Dr. Nuray Kanbur. Hacettepe Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Aile Hekimliği Anabilim Dalı. Ankara.
 24. Rezaei F, Noroozi M, Mansourian M, Safari O, Jahangiry L. The role of social and familial factors as predicting factors related to hookah and cigarette smoking among adolescents in Jahrom, south of Iran. *International Journal of Pediatrics* 2017;5(5):4929-4937.
 25. Fitzpatrick M, Johnson AC, Tercyak KP, Hawkins KB, Villanti AC, Mays D. Peer Reviewed: Adolescent Beliefs About Hookah and Hookah Tobacco Use and Implications for Preventing Use. *Prev Chronic Dis* 2019;16:180093. DOI:<https://doi.org/10.5888/pcd16.180093>.
 26. Agaku I, Odani S, Armour B, Glover-Kudon R. Social aspects of hookah smoking among US youth. *Pediatrics* 2018;142(2):e20180341.
 27. Primack BA, Soneji S, Stoolmiller M, Fine MJ, Sargent JD. Progression to traditional cigarette smoking after electronic cigarette use among US adolescents and young adults. *JAMA Pediatrics* 2015;169(11):1018-23.
 28. Wills TA, Knight R, Sargent JD, Gibbons FX, Pagano I, Williams RJ. Longitudinal study of

- e-cigarette use and onset of cigarette smoking among high school students in Hawaii. *Tobacco Control* 2017;26(1):34-39.
29. Singh T, Arrazola RA, Corey CG, Husten CG, Neff LJ, Homa DM, King BA. Tobacco use among middle and high school students—United States, 2011–2015. *Morbidity and Mortality Weekly Report* 2016;65(14):361-7.
 30. Gorini G, Gallus S, Carreras G, De Mei B, Masocco M, Faggiano F, ... & Barone-Adesi F. Prevalence of tobacco smoking and electronic cigarette use among adolescents in Italy: Global Youth Tobacco Surveys (GYTS), 2010, 2014, 2018. *Preventive Medicine* 2020;131:105903. <https://doi.org/10.1016/j.ypmed.2019.105903>
 31. Özpulat F, Öztaş D. Üniversite öğrencilerinin e-sigara kullanım düzeyleri ve e-sigara kullanımına ilişkin görüşleri. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi* 2020;9(2):146-60.
 32. Sayılı U, Sayman ÖA, Yurtseven E, Erginöz E. Spor bilimleri fakültesi öğrencilerinde elektronik sigara farkındalığı ve kullanım düzeyleri. *Namık Kemal Tıp Dergisi* 2020; 8(3):419-28.
 33. Öztürk F. Klinik örnekleme de nikotin kullanımını etkileyen faktörler. 2020. Uzmanlık Tezi. Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ömer Başay. Pamukkale Üniversitesi, Tıp Fakültesi. Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı. Denizli.
 34. American Psychiatric Association (APA). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders: DSM-5*. 2013. United States.
 35. Sharp BM, Chen H. Neurogenetic determinants and mechanisms of addiction to nicotine and smoked tobacco. *European Journal of Neuroscience* 2019;50:2164–79.
 36. Savage SR, Joranson DE, Covington EC, Schnoll SH, Heit HA, Gilson AM. Definitions related to the medical use of opioids: Evolution toward universal agreement. *Journal of Pain Symptom Management* 2003;26:655–67.
 37. Herie M, Godden T, Shenfeld J, Kelly C. *Addiction – An information guide*. Centre for Addiction and Mental Health. Library and Archives Canada Cataloguing in Publication, Canada 2010;pp.4.
 38. ICD-11 Coding Tool. Mortality and Morbidity Statistics (MMS) 2021-05. 10.06.2021 tarihinde https://icd.who.int/ct11/icd11_mms/en/release adresinden alınmıştır.
 39. Dağlı E. Ergenin bağımlılık süreci. *Sted* 2018;27, Özel sayı, 5-7.
 40. DiFranza JR, Ursprung WS, Carson A. New insights into the compulsion to use tobacco from an adolescent case-series. *Journal of Adolescence* 2010;33(1):209-14.
 41. Uğur M. In vitro cart ekspresyonu üzerinde nikotin etkileri. 2014. Yüksek Lisans Tezi. Danışman: Prof. Dr. Lütüye Kanıt. Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sinirbilim Anabilim Dalı. İzmir.
 42. Trofor A, Mihaicuta S, Man MA, Miron R, Esanu V, Trofor, L. Approaching tobacco dependence in youngsters: impact of an interactive smoking cessation program in a population of Romanian adolescents. *Gençlerde tütün bağımlılığına yaklaşım: Bir grup Romanyalı adolesanda etkileşimli sigara bıraktırma programı*. *J Clin Exp Invest* 2010;1(3):150-5.
 43. Bilgiç N. (2013). Lise öğrencileri üzerinde sigara konusunda yürütülecek olan akran eğitiminin sigara kullanma davranışı üzerindeki etkinliğinin değerlendirilmesi. 2013. Doktora Tezi. Danışman: Doç. Dr. Türkan Günay. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Halk Sağlığı Anabilim Dalı. İzmir.
 44. Joshi T, Philip S, Basu A. Stress and Tobacco Addiction. In: *Stress and Struggles-The Comprehensive Book on Stress, Mental Health and Mental Illness* (Eds. Somashekar, B. S., Manjunatha, N., Chaturvedi, S. K.). Published by Indo-UK Stress and Mental Health Group, Coventary, UK; Bengaluru, India. 2021:Pp.357-75.
 45. Bektaş M, Öztürk C. Sigara Kullanımı Önleme Programının Geliştirilmesi ve Programın Etkinliğinin Değerlendirilmesi. *Development of Smoking Prevention Program and Evalua-*

- tion of the Program Effectiveness. Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi Dergisi 2012;34:1-21.
46. Akcan Kara F, Adana F, Türkol Z. Çalışan Adölesanlarda Sigara Kullanım Durumu. Hemşirelik Bilimi Dergisi 2018;1(1):1-4. 11.06.2021 tarihinde <https://dergipark.org.tr/en/pub/hbd/issue/37171/428848> adresinden alınmıştır.
 47. Ganley BJ, Rosario DI. The smoking attitudes, knowledge, intent, and behaviors of adolescents and young adults: implications for nursing practice. Journal of Nursing Education and Practice 2013;3(1):40-50.
 48. Camenga DR, Fiellin LE, Pendergrass T, Miller E, Pentz MA, Hieftje K. Adolescents' perceptions of flavored tobacco products, including E-cigarettes: A qualitative study to inform FDA tobacco education efforts through videogames. Addictive Behaviors 2018;82:189-94.
 49. Abdollahi A, Yaacob SN, Talib MA, Ismail Z. Social anxiety and cigarette smoking in adolescents: The mediating role of emotional intelligence. School Mental Health 2015;7(3):184-92.
 50. Cruz TB, McConnell R, Low BW, Unger JB, Pentz MA, Urman R, ... & Barrington-Trimis JL. Tobacco marketing and subsequent use of cigarettes, e-cigarettes, and hookah in adolescents. Nicotine and Tobacco Research 2019;21(7):926-32.
 51. Prochnow JA. E-cigarettes: a practical, evidence-based guide for advanced practice nurses. The Journal for Nurse Practitioners 2017;13(7):449-55.
 52. Sucaklı MH, Ketten HS, Çelik M, Ölmez S, Yılmaz A. Yetiştirme yurdunda kalan çocuk ve ergenlerde sigara, alkol ve madde kullanımı. Konuralp Tıp Dergisi 2015;7(1):23-7.
 53. Kinnunen JM, Ollila H, El-Amin SET, Pere LA, Lindfors PL, Rimpelä AH. Awareness and determinants of electronic cigarette use among Finnish adolescents in 2013: a population-based study. Tobacco Control 2015;24:e264-70.
 54. Callahan-Lyon P. Electronic cigarettes: human health effects. Tob Control 2014;23:ii36-ii40.
 55. American Academy of Pediatrics Section on Tobacco Control. Clinical practice policy to protect children from tobacco, nicotine, and tobacco smoke. Pediatrics 2015;136(5):1008-17.
 56. World Health Organization (WHO), 2019. WHO launches new report on global tobacco use trends. Updated: 19 December 2019. 13.06.2021 tarihinde <https://www.who.int/news/item/19-12-2019-who-launches-new-report-on-global-tobacco-use-trends> adresinden alınmıştır.
 57. Bilgiç N, Günay T. Ergenlerin sigara bırakma konusunda desteklenmesinde bir yöntem: Akran eğitimi. Türk Toraks Dergisi 2014;15:102-5.
 58. Akgül S, Kutluk T. Çocuk ve ergenlerde tütün kontrolü. STED 2015;24(Özel sayı):1-5.
 59. Doğan DG, Ulukol B. Ergenlerin sigara içmesini etkileyen faktörler ve sigara karşıtı iki eğitim modelinin etkinliği. İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi 2010;17(3):179-85.
 60. Thomas RE, Baker PR, Thomas BC, Lorenzetti DL. Family-based programmes for preventing smoking by children and adolescents. Cochrane Database of Systematic Reviews 2015;(2).
 61. Pepper JK, McRee AL, Gilkey MB. Healthcare providers' beliefs and attitudes about electronic cigarettes and preventive counseling for adolescent patients. Journal of Adolescent Health 2014;54(6):678-83.
 62. Parisod H, Axelin A, Smed J, Salanterä S. Determinants of tobacco-related health literacy: A qualitative study with early adolescents. International Journal of Nursing Studies 2016;62:71-80.